

ление меры и способов их взаимодействия; выявление влияния на сюжетную направленность средового спектакля; исследования композиционного строя сценографии среды; формирование теории средовой сценографии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лотман Ю. М. Семиотика сцены. – СПб.: Питер, 1980.
2. Рындин В. Ф. Как создается художественное оформление спектакля. – М.: 1962. – 187 с.
3. Базанов В. В. Работа над новой постановкой. – СПб.: ГАТИ, 1997. – 213 с.
4. Быков В. В. Проблемы театральной архитектуры и сценография. Автореферат дис. на соиск. уч. ст. д-ра архитектуры. – М.: 1973. – 18 с.
5. Березкин В. И. Искусство оформления спектакля. – М.: 1986. – 128 с.
6. Михайлова А. А. Сценография: теория и опыт. – М.: 1990. – 167 с.
7. Шеповалов В. М. Сценография в художественной целостности спектакля. Автореферат диссертации на соискание уч. ст. канд. искусствоведения. – Л.: 1986. – 19 с.
8. Шеповалов В. М. Становление теории сценографии и ее роль в науке о театре. – Искусство и эстетическая культура. Сборник научных трудов. – СПб.: 1992.
9. Иконников А. Искусство, среда, время. – М.: Сов. худ.: 1985. – 336 с.
10. Шимко В. Архитектурное формирование городской среды. – М.: Высшая школа, 1990. – 223 с.

УДК 72.01

МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПОСЛІДОВНІСТЬ ВІЗУАЛЬНИХ КАРТИН

Коптєва Г. Л., к. арх., доцент кафедри архітектурного моніторингу міського середовища
Харківська національна академія міського господарства
Тел. (057)707-32-52

Анотація. Робота присвячена натурному вивченню архітектурно-просторового середовища міста, що орієнтує студента на розгляд і зображення міста в цілому від зовнішніх панорам до безлічі архітектурних деталей.

Ключеві слова: архітектурна композиція, міське середовище, видовий кадр.

Проблема візуального сприйняття і графічне відображення архітектурного середовища.

Мета роботи розкрити сутність міського середовища через послідовність візуальних картин.

Основні завдання:

- акцентувати роль руху у формуванні архітектурної композиції міських структур;
 - показати розмаїтість наукових трактувань питання організації і сприйняття містобудівного простору, де головним чинником виступає рух людини у середовищі міста;
 - провести натурне вивчення архітектурно-просторового середовища міста, його домінуючого ансамблю або окремих фрагментів;
 - розкрити сутність послідовності візуальних картин архітектурно-просторового середовища міста (ансамблю) за шляхом руху за допомогою студентських малюнків.
- Механізм формування містобудівних структур розкривається через їх морфологічні й семантичні властивості. Однією з таких властивостей є сприйняття архітектурно-просторового середовища за ходом руху, що забезпечує виникнення схожих асоціацій, думок, образів і пізнання світу. Це дозволяє не тільки розпізнати архітектурний образ і визначити комуні-

кативно-художні функції пластичної мови, але й дозволяє розкрити зв'язок архітектурного твору з культурно-історичним і природним контекстом, виявляючи значення архітектурного повідомлення у просторі міста.

У цьому значенні досить вагомим є введення в навчальний процес підготовки студентів-архітекторів вивчення композиційної ролі руху, що дозволяє сприймати твір архітектури з різних позицій і ракурсів, оцінювати його як єдине ціле з попередніми і подальшими фрагментами міста, розуміти його композицію у просторі й часі. Цей аспект є важливим для освіченості будь-якого фахівця, особливо архітектора. Завдання малюнків при дослідженні композиції архітектурно-просторового середовища міста (ансамблю) складається в усвідомленні на чуттєво-емоційному рівні цілісності середовища, гармонійного єднання ландшафтних й архітектурних компонентів. Малювання зовнішніх і внутрішніх (інтер'єрних) розкриттів (панорам), що відкриваються з основних шляхів руху (в'їздів у місто, підходів до ансамблю й т. д.), фіксує просторові зв'язки зовнішньої й внутрішньої структури об'єкта, їхній стик на домінуючому вузлі міста або ансамблю.

Виконання замальовок за шляхом руху (ззовні до домінуючого вузла, від домінанти зовні) можуть фіксувати кілька різних маршрутів руху, орієнтованих на досліджуваний об'єкт. При малюванні акцентуються об'єкти першого й далекого планів; фіксуються етапи "закриття" домінуючого об'єкта забудовою або ландшафтною формою й "розкриття" його в перспективі; зіставляється характер розкриттів видали й при наближенні до об'єкта й роль першого плану в цих розкриттях. Всі малюнки можуть супроводжуватися рядом швидких начерків, що деталізують оточення.

У сучасному світі все більше ускладнюється міське середовище, все більше відривається від людини, все більше вступає у протиріччя з її генетичним кодом. Втрата людяності спричинила втрату середовищних цінностей, породила одноманітність, техніцизм, просторову аморфність середовища і т. п. Це є, насамперед, результатом недостатньої розробленості проблем архітектурної композиції, тісно пов'язаних з аспектами пересування людини в архітектурному просторі, сприйняттям цього середовища та естетичним переживанням вражень від нього.

Транспортний і пішохідний рух має, окрім утилітарного, велике естетичне значення. Воно впливає на формування композиційної структури міста; на взаємодію ансамблів, сприйняття яких тісно зв'язане з процесом руху, з визначеною послідовністю і наростанням вражень, з можливістю огляду цілісних панорам, із відчуттям єдності різних рівнів міської структури. Оцінюючи архітектуру, Ле Корбюз'є писав: «Архітектура сприймається в русі... причому рух обумовлений не одними тільки функціональними міркуваннями... Говорячи про рух, ми маємо на увазі головним чином емоційне сприйняття різних аспектів споруди і всієї їхньої симфонії, що виникає поступово, коли ми ходимо, зупиняємося, знову пересуваємося, Гарна та архітектура, яку досягаєш у русі й усередині і зовні. Це і є жива архітектура» [4].

У роботах з естетичних проблем міста сучасного теоретика архітектури А. В. Іконнікова особлива увага приділяється сприйняттю міста в русі і в часі, послідовній і взаємозалежній зміні просторових вражень, що формують естетичне уявлення людини про міське середовище. «Образ-система, що народжена формою просторово розвинутого об'єкта, не може бути сприйнятий одноразово. Стає необхідно побачити такий об'єкт із різних точок зору, у різних ракурсах, з середини і зовні. Сприйняття розгортається в русі і часі, у послідовності картин, що змінюються, рухових, слухових, тактильних відчуттів. Цілісний образ-система формується при цьому на основі синтезу локальних образів у просторі суб'єкта, перцептивному або, точніше, пережитому просторі» [3]. На думку Д. Епплейярда, К. Лінча і Д. Майєра, більшість людей осмислюють місто в категоріях шляхів руху, їхньої психологічної заданості і визначеності їхніх взаємин. При цьому вид з дороги повинний бути драматичною грою простору і руху, світла і тіні.

Питання сприйняття архітектури в процесі руху відображені також у роботах О. Л. Беляєвої. Основна думка О. Л. Беляєвої полягає в тому, що «людина сприймає архітектуру в русі, коли враження від об'єкта створюється від інтегрування у свідомості зорових кадрів, що постійно змінюються. В основі сприйняття міського середовища лежать зорові відчуття, та зрима картина, що відображає все різноманіття форми, світла, кольору, властиве оточуючій нас дійсності» [2]. На думку О. Л. Беляєвої, враження від навколишнього середовища складається в людини в результаті сприйняття потоку зорових вражень, що розгортається в просторі і часі в процесі руху. Для наближеної характеристики елемента такого потоку доречно застосувати поняття «видовий кадр», а для самого потоку – поняття «послідовність видових кадрів» [2].

Аналізуючи історичний розвиток міст різних епох, які виявляють приклад цілісних композицій, можливо встановити, що шляхи руху органічно сполучають функціональні і композиційні компоненти. При цьому враховувалося послідовне наростання за ходом руху емоційних вражень від початку шляху до кульмінаційного моменту – сприйняття загально-міського центра. У зв'язку з цим цікавою є думка А. Моля про побудову композиції: «Найбільш складна задача побудови композиції – просторове модулювання за ходом руху. Закономірна градація емоційного наростання від периферії до міського центра, «від порога чутливості» до «порога насичення» є необхідною умовою формування «послідовного образу» [1]. Таким чином, у формуванні архітектурної композиції повинне враховуватися послідовне наростання емоційних вражень за ходом руху – від початку шляху до кульмінаційного моменту. Таким чином, образ міста (ансамблю) формується під впливом накладення безлічі картин при русі по місту. При цьому дороги і вулиці повинні виступати як візуально-просторові канали, що розкриваються на архітектурну домінанту.

Візуальне сприйняття архітектурно-просторового середовища за ходом руху з далеких і ближніх відстаней розкривається в натурних роботах студентів-архітекторів при вивченні містобудівної структури сучасних міст. Важлива і характерна риса в організації архітектурно-просторового середовища – врахування психологічної необхідності орієнтації людини в просторі. При цьому характерною рисою кожного малюнку є постійна зміна вражень і непередбачених зорових відчуттів. При натурному вивченні архітектурно-просторового середовища міста, його домінуючого ансамблю або окремих фрагментів варто керуватися певною методикою.

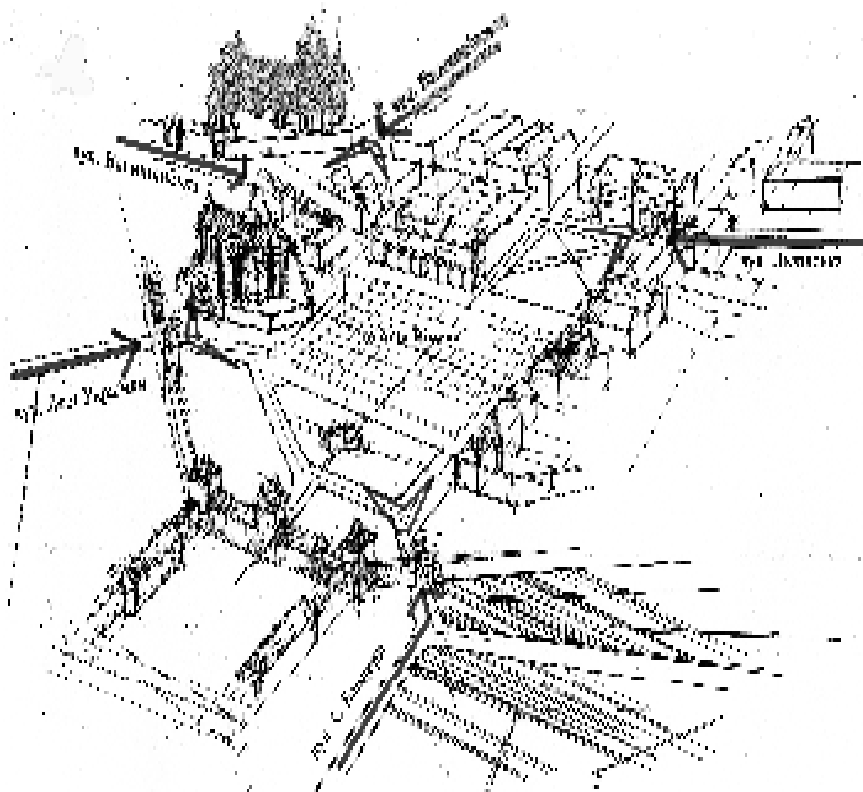
Аналізуючи матеріали практики, проведеної у старовинному місті Жовква, можна виявити принципи композиційного моделювання містобудівних структур, в основі яких лежить рух як формотворчий фактор. В основі історичної архітектурно-просторової структури міста Жовкви лежить сукупність і взаємообумовленість ландшафту, шляхів руху і функціонально-просторової основи міста. Ця сукупність у результаті формує складні метафоричні конструкції як міста в цілому, так і його окремих вузлів. Так, заснування стародавнього міста біля крутих уступів Розточчя, за 25 кілометрів на північ від Львова було обумовлено важливим історичним шляхом зі Львова на Варшаву через Замостя, так званім «Королівським трактом». Перехрестя торгових шляхів утворювали перший рівень структури руху в місті і визначили його композицію в цілому. Цей перетин обґрунтував розвиток містобудівної композиції як динамічного ряду просторів, що розвивається від периферії до центру.

Жовка – це, перш за все, місто-фортеця, побудоване у 1594 р., яке мало високі оборонні мури, чотири брами – Львівську, Жидівську, Глинську, Звіринецьку. Справжньою окрасою міста став замок, що разом із мурами утворив систему міських укріплень, а заодно і неповторний архітектурний ансамбль. Замок входив в лінію оборонних укріплень міста і займав площу квадрату, у вимірах 100х100 метрів. Найкрасивішою будівлею замку був палац, поруч з яким знаходився чудовий парк з павільйонами.

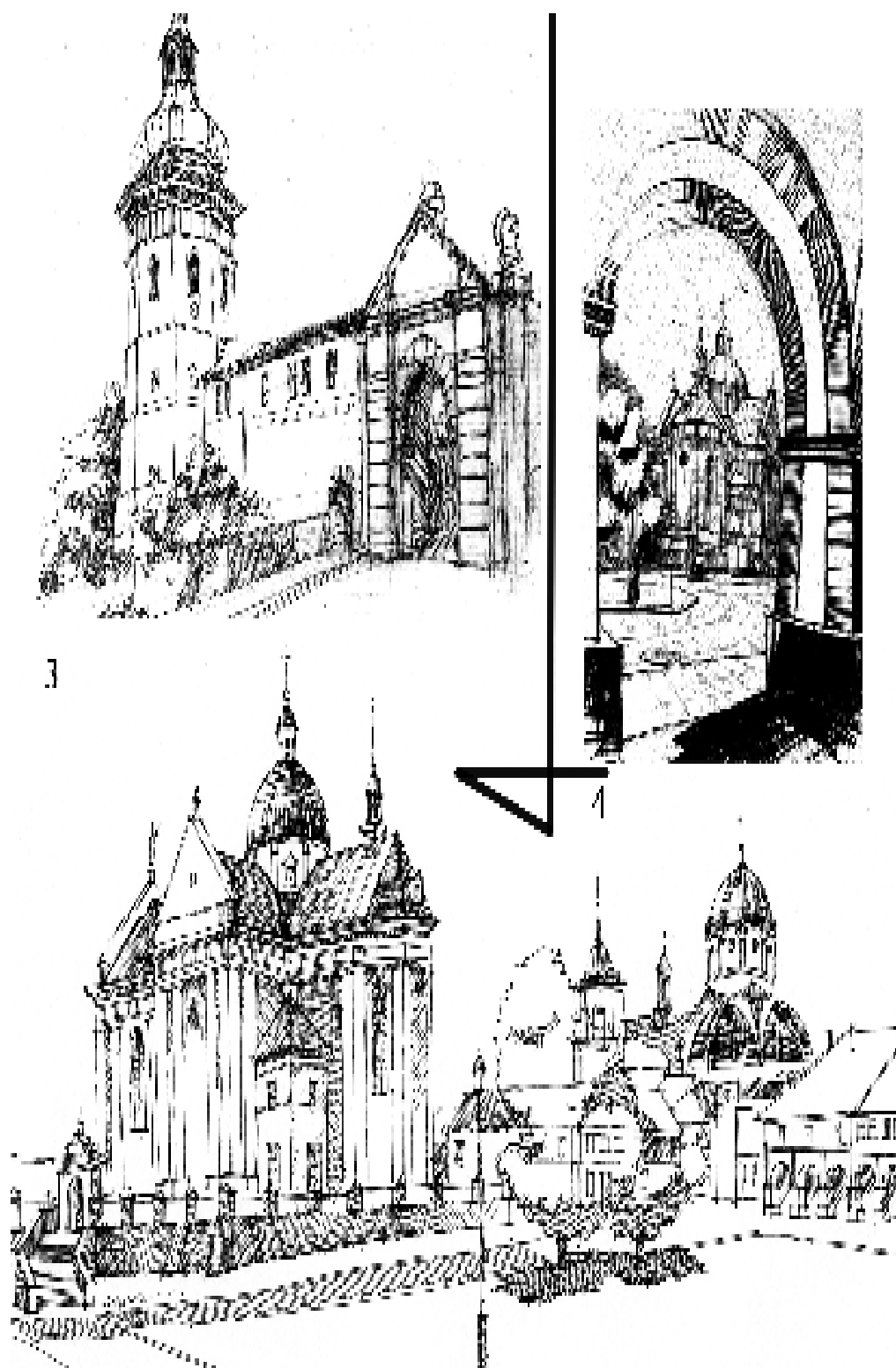
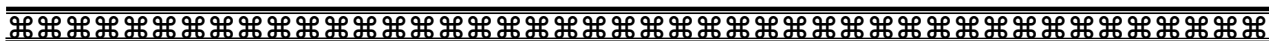
У 1606 р. у західній стороні ринкової площі Жовкви, на пагорбі С. Жолкевським був закладений костел за проектом Павла Щасливого та Амброзія Прихильного, який будовався

як головний храм міста. Парафіяльний костел має форму латинського хреста. Його головний портал прикрашений різьбленими фігурами святих. Ренесансний купол оздоблений кесонами із позолоченими розетами. Неподалік костелу в кінці XVI ст. було споруджено восьмигранну вежу-дзвіницю, збудовану як оборонну башту. У середині XVII ст. були зведені Василіанський монастир із церквою Пресвятого Серця Христового та бароковою надбрамною дзвіницею. В 1754–1792 рр. католицьке згромадження домініканців збудували барочний монастир з величним храмом Св. Йосафата. При ньому діяли школа та інтернат для гімназійної молоді. Поруч оборонного муру та міської брами в 1692–1700 рр. була збудована синагога. Її проектував королівський архітектор Петро Бебер. Синагога має оборонний характер – товсті стіни, високо розташовані вікна, оборонні галереї, бійниці під дахом. В інтер'єрі, витриманому у ренесансному стилі, чотири могутні колони несуть дев'ять хрестових склепінь. Стіни по периметру декоровані аркатурним поясом.

Сама ж Жовква – старовинне ренесансне місто – вабить могутнім замком і торговими кварталами, унікальними культовими спорудами, затишними скверами і тінистим замковим парком, за яким піднімається узгір'я Гарай, а в голубому серпанку мерехтять поля, луки, гаї. Особливо це можна усвідомити та відчутти у чуттєвих малюнках студентів, що виконані за ходом руху з основних вулиць міста у напрямку його домінуючого ансамблю. Вивчення міста як специфічного середовища, створеного людиною для життя і діяльності, орієнтує студента-архітектора на розгляд і зображення міста в цілому – від його зовнішніх панорам до чисельних внутрішніх фрагментів міста. При сприйнятті архітектурного простору в русі характерна зміна видових кадрів. При цьому кадр одержує іншу якість.

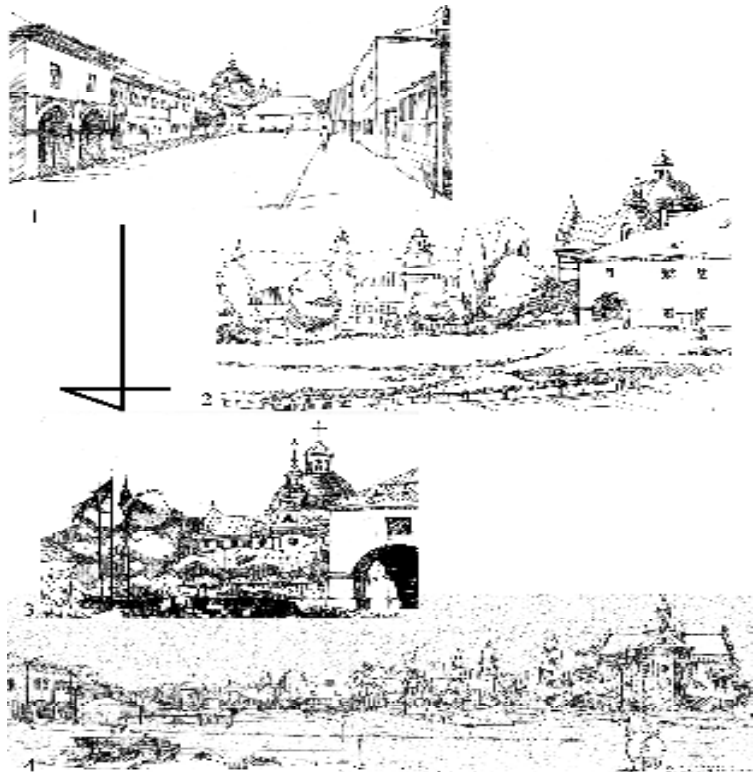
Жовква. Просторова структура історичного центру. Рис. студ. А. Сергеевої

*Жовква. Вічева площа. Послідовність просторових кадрів по вул. Лесі Українки.
Рис. студ. А. Сергєєвої, А. Дубенцової*

Рухаючись уздовж старовинних вулиць Жовкви від Вічевої площі до домінуючих ансамблів міста, ми бачимо, що картина, яка розкривається перед нами, увесь час міняється, відбувається постійна зміна просторових форм. Жовква не має однаковості, стомлюючої для ока. Крім сприйняття характеру забудови, рухаючись по старовинним вулицям Жовкви, ми відчуваємо в кожний даний момент загальний вплив того просторового елемента, у якому знаходимося. Говорячи про послідовність в зміні кадрів, що відбиває закономірність змісту вулиці, необхідно ще раз підкреслити, що мова йде про композиційний розвиток картини, про те, що кожний новий кадр немов виростає з попереднього й у той же час містить у собі елементи наступного.

Таким чином, у композиційному розвитку міста можна установити певну закономірність.

Жовква. Вічева площа. Просторово- часовий хід по вул. Львівській. Рис. студ. А. Дубенцової, В. Реунової, А. Сергесвої

Ця закономірність особливо ясно виступає при русі від одного пункту до іншого (від периферії до центру), при цьому спостерігається зміна кадрів, значимість яких увесь час зростає і досягає кульмінаційного пункту під час досягнення мети.

Висновок. Таким чином, у процесі містобудівного проектування необхідно передбачати просторово-часову послідовність видових кадрів, що сприймається з основних шляхів масового пішохідного і транспортного руху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алферов, И. А. Формирование городской среды [Текст] / И. А. Алферов, В. Л. Антонов, Р. Э. Любарский. – М.: Стройиздат, 1977. – 103 с.
2. Беляева, Е. Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия [Текст] / Е. Л. Беляева. – М.: Стройиздат, 1977. – 127 с.
3. Иконников, А. В. Функция, форма, образ в архитектуре [Текст] / А. В. Иконников. – М.: Стройиздат, 1986. – 288 с.
4. Мастера советской архитектуры об архитектуре [Текст] : избранные отрывки из писем, статей, выступлений и трактатов: в 2-х т. Т.2 / под ред. М. Г. Бархина [и др.]. – М.: «Искусство», 1975. – 200 с.